

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله تک‌نگاشت‌های
الگوی اسلام‌ایران پیشرفت

مفهوم، مبانی و
شاخص‌های اصلی
عدالت اجتماعی از منظر
اندیشمندان اسلامی

مهر ماه ۱۳۹۳

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: اصغری، سیدمحمد، ۱۳۲۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: مفهوم، مبانی و شاخص‌های اصلی عدالت اجتماعی از منظر اندیشمندان اسلامی
مشخصات نشر	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۶۴ص: مصور، جدول، نمودار.
فروست	: سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۴۱.
شابک	: ۵۰۰۰۰ ریال ۶-۲۹-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبای مختصر
یادداشت	: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: کتابنامه.
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. انتشارات الگوی پیشرفت
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۸۰۵۰۸

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت:
مفهوم، مبانی و شاخص‌های اصلی عدالت اجتماعی از منظر اندیشمندان اسلامی
نگارش: دکتر سید محمد اصغری (عضو هیات علمی دانشگاه تهران)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
نوبت چاپ: اول، مهرماه ۱۳۹۳
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
شابک:
قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال
تلفن: ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸
www.olgou.ir
Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان‌شده در این تک‌نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه جانبه و پایدار خواهد بود که مبانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به صورت تک نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید. تک نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک نگاشت از نظر حجم و محتوا حد فاصل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مختلف منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رساندند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۵.....	چکیده.....
۷.....	مقدمه.....

فصل اول

۱۵.....	کلیات و تعاریف.....
۱۵.....	حق و عدالت.....
۱۵.....	حق در لغت.....
۱۶.....	حق در اصطلاح.....
۱۷.....	مبانی حقوق.....
۱۸.....	علت غائی، علت فاعلی.....
۲۲.....	هدف حقوق.....
۲۳.....	حقوق مداری و تکلیف محوری.....
۲۵.....	عدالت اجتماعی.....
۲۶.....	تاریخچه و تعریف.....
۲۷.....	عدالت اجتماعی در مفهوم جدید.....
۲۸.....	انتقاد بر قرائت مارکسیستی عدالت.....

فصل دوم

۳۱.....	مبانی و شاخص‌های عدالت اجتماعی در اسلام.....
۳۱.....	تاریخچه، مبانی، تعریف و شاخص‌های عدالت اجتماعی در اسلام.....
۳۳.....	تاریخ چه می‌گوید؟.....
۳۴.....	توحید و آزادی درونی.....
۳۶.....	امام علی(ع) و عدالت اجتماعی.....
۳۸.....	بدعت‌ها.....
۴۲.....	تعریف عدالت اجتماعی از دیدگاه اسلامی.....
۴۵.....	عدالت فراگیر.....
۴۶.....	کرامت انسانی.....
۴۸.....	تعارض حقوق فرد و جامعه.....
۴۸.....	دلایل نابرابری‌ها.....

۵۰	..... راولز و عدالت
۵۳	..... فرد و جامعه
۵۳	..... چرا «لاضرر» بر ادلّه احکام حکومت دارد؟
۵۴	..... عرفان، عدالت، آزادی
۵۶	..... اجتهاد و عدالت اجتماعی
۵۷	..... توانمندسازی
۵۷	..... عدالت در میان نسل‌ها
۵۸	..... شاخص‌ها
۵۹	..... تعریف «شاخص»
۶۰	..... جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۶۳	..... منابع

چکیده

«ولا والله لاتزکو صلاه بغير ولايه العدل الامام (ی)»

محمد بن عبدالله حمیری^۱

تمرکز: «قدرت، ثروت و معرفت» یا اطلاعات در طول تاریخ همواره موجب ستم و انحصار بوده است. می‌گویند انقلاب فرانسه علیه قدرت، انقلاب ۱۹۱۷ روسیه در رویارویی با تمرکز ثروت و انقلاب اسلامی ایران، علیه تمرکز هر سه محور بوده است. این خیزش‌ها، در هریک از عرصه‌های یاد شده چهره نموده باشد، آرمان «عدالت اجتماعی» محور و مدار اصلی مطالبات نهضت‌های الهی و مردمی بوده است.

حیات و دیرپائی نظام اسلامی اما، نشان روشنی از تکیه و تاکید این آئین مقدس بر عدالت و دادگری اجتماعی دارد؛ حقیقتی که در سراسر قرآن کریم و روایات معصومین (ع) تبلور چشم‌گیری دارد.^۲ طرفه آنکه قرآن نه «ملاء و مترفین» را که امواج مردم (ناس) را «قائمین به قسط» و برپای دارندگان عدل معرفی می‌کند. از سوی دیگر، در نظام اسلامی، نه تن‌ها «فرد» که «جامعه» هم دارای اصالت و شخصیت است. افزون بر این، در آئین مقدس اسلام، سه «ارزش» عظیم معنویت (عرفان)، عدالت و آزادی، هماهنگ و همراه و متکامل‌اند. آزادی من‌های عدالت، یا عدالت بدون آزادی، یا این هردو، بدون ابتناء بر «توحید» و آزادی درونی، ناتمام محسوب می‌شوند، و این نگرش در تعریف عدالت و «حق» و دادگری اجتماعی، و «مبنا» و «هدف» حقوق و فلسفه سیاسی، ایفاء نقش می‌کند؛ به گونه‌های که «حقوق فطری» را بدون توجه به ارتباط عضوی جهان و وحدت عالم و درهم‌تنیدگی «حقوق و اخلاق» نمی‌توان تعریف و توصیف کرد. این مبانی برای تعریف «عدالت اجتماعی» هم ویژگی‌هایی را در نظر می‌گیرد، و همین منزلت و مکانت

است که «عدالت و مسئولیت» را همراه و هم‌عنان می‌سازد، و انسان را نه تنها در نسبت با «بقاع و بهائم»^۱ (نهج البلاغه، فیض، خطبه ۱۶۵) که در مناسبات تاریخی، مسئول امروز و دیروز و فردای تاریخ می‌کند، و این تعهد عظیم، سر از گسترش «عدالت در میان نسلها» و حفظ محیط زیست و حراست از تمدن و میراث بشری درمی‌آورد، و آن را نه فقط صفتی برای افراد و کارگزاران، که صفت نهادها و شاکله اجتماعی، و سازمان‌های عمومی توصیف میکنند، و راولز نیز عدالت و دادگری اجتماعی را به مثابه «تقوای نظام اجتماعی» معرفی می‌کند، که: «الملك يبقی مع الکفر و لا یبقی مع الظلم!» (مطهری، ۱۳۸۱: ۲۱۸).
واژگان کلیدی: عدالت، حق، فرد، جامعه، عدالت اجتماعی، وحدت و مسئولیت و...